

RIKSDAGENS JUSTITIEOMBUDSMAN

RIKSDAGENS
JUSTITIEOMBUDSMANS
BERÄTTELSE ÅR
2021

Rättigheter för personer
med funktionsnedsättning

Innehåll

3.4 Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

3.4.1 Specialuppdraget avseende skyddet av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning	67
3.4.2 Uppgifterna och verksamheten som nationell mekanism	67
Justitieombudsmannen	68
Människorättscentret	68
Funktionsnedsättningsgruppen	69
Människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning (VIOK)	70
Nationellt samarbete	71
Internationellt samarbete	71
3.4.3 Aktuella lagstiftningsprojekt och utredningar	71
3.4.4 Laglighetsövervakning	72
Klagomål och egna initiativ	72
Inspektionsbesök	73
Utlåtanden	74
3.4.5 Avgöranden som gäller socialvård	75
Brister och förfarandefel i tillgodoseendet av rättigheterna för barn med funktionsnedsättning	75
Än en gång kritik mot förseningar i beslutsfattandet och andra försummelser	77
Färdtjänst enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp	79
Personlig assistans enligt handikappservicelagen	80
Julandakt i ett servicehus för personer med funktionsnedsättning	82
3.4.6 Avgöranden som gäller socialförsäkring	83
Folkpensionsanstaltens förfarande vid rådgivning och information om ett ärende som gällde handikappbidrag	83
Dröjsmål i behandlingen av en ansökan om handikappbidrag	83
3.4.7 Avgöranden som gäller småbarnspedagogik och utbildning	84
Formellt krav på ett beslut om särskilt stöd problematiskt	84
3.4.8 Avgöranden som gäller hälso- och sjukvård	84
Rätt till tillräcklig vistelse utomhus vid ett psykiatriskt sjukhus	84
Avslutande av vård oberoende av patientens vilja	84
Undersökningsperiod på stadens sjukhus mot patientens vilja	85
Hjälpmedel för medicinsk rehabilitering	85

3.4

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

3.4.1

SPECIALUPPDRAGET AVSEENDE SKYDDET AV RÄTTIGHETERNA FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Finland ratificerade FN:s konvention och fakultativa protokoll om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (CRPD) den 10 juni 2016. I och med ratificeringen fick justitieombudsmannen ett nytt specialuppdrag som regleras i lagen om riksdagens justitieombudsman. Riksdagens justitieombudsman, Människorättscentret och dess människorättsdelegation har hand om uppgifterna enligt artikel 33.2 i konventionen. Tillsammans bildar de Finlands nationella människorättsinstitution.

Syftet med konventionen är att främja, skydda och garantera personer med funktionsnedsättning fullständiga och jämlika mänskliga rättigheter och grundläggande friheter samt att främja respekten för människovärdet. De ledande principerna i konventionen är tillgänglighet och icke-diskriminering. Andra centrala principer i konventionen är respekt för individens självbestämmanderätt samt deltagande och delaktighet i samhället för personer med funktionsnedsättning.

I konventionen ingår en omfattande definition av funktionsnedsättning genom vilken rättigheter och jämlikhet för personer med olika typer av funktionsnedsättning kan tryggas så bra som möjligt. I konventionen definieras personer med funktionsnedsättning som personer med varaktiga fysiska, psykiska, intellektuella eller sensoriska funktionsnedsättningar, vilka i samspel med olika hinder kan motverka deras fulla och verkliga deltagande i samhället på samma villkor som andra. Till exempel personer med minnessjukdom och psykiatriska patienter omfattas därmed av konventionens tillämpningsområde.

Ärendena inom detta sakområde avgjordes av JO Petri Jääskeläinen. Huvudföredragande var referendarieråd Minna Verronen och föredragande äldre justitieombudsmannasekreterare Juha-Pekka Kontinen. Ärenden som gäller personer med funktionsnedsättning behandlas också i avsnitten om OPCAT-inspektioner (3.5) och coronapandemin (4.).

3.4.2

UPPGIFTERNA OCH VERKSAMHETEN SOM NATIONELL MEKANISM

Uppgiften att främja verkställandet av konventionen och att övervaka och skydda rättigheterna är ett arbete som involverar alla vid människorättsinstitutionen, eftersom allas olika uppgifter kompletterar varandra.

Begreppet främja avser framåtriktade, aktiva insatser såsom handledning, rådgivning, utbildning och informationsspridning. Målet med övervakningen är att utreda hur bra rättigheterna för personer med funktionsnedsättning formellt och faktiskt genomförs. Begreppet övervakningen betyder att informationen om det praktiska genomförandet av skyldigheterna i konventionen sammanställs och används så att de brister som observerats i genomförandet av skyldigheterna tillrättas. Med begreppet skydd avses statens direkta och indirekta skyldighet att skydda de rättigheter som fastställts i konventionen mot eventuella kränkningar.

JUSTITIEOMBUDSMANNEN

Justitieombudsmannen skyddar, främjar och övervakar att konventionen genomförs, inom ramen för sina befogenheter. Justitieombudsmannen har i uppdrag att utöva laglighetsövervakning över den offentliga makten och att övervaka (skydda) att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. Justitieombudsmannens verksamhet har med tiden utvecklats så att främjandet av de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna fått en större roll. I klagomålsavgöranden och under inspektioner tolkas inte enbart förfarandets laglighet, utan man strävar efter att styra myndigheten eller den övervakande instansen att tillämpa ett förfarande som i så stor utsträckning som möjligt tillgodoser de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Laglighetsövervakning och övervakning går hand i hand i justitieombudsmannens arbete. Då justitieombudsmannen inom ramen för sin laglighetsövervakning gör observationer om missförhållanden som gäller rättigheterna för personer med funktionsnedsättning utgör detta också övervakning, genom att justitieombudsmannen därmed observerar hur förpliktelseerna enligt konventionen fullföljs i verkligheten.

Justitieombudsmannens laglighetsövervakning genomförs till största delen genom undersökning av klagomål, men missförhållanden undersöks också på eget initiativ och i form av inspektionsbesök. Förutom laglighetsövervakningen fungerar justitieombudsmannen även som det nationella besöksorgan som avses i det fakultativa protokollet till FN:s konvention mot tortyr (OPCAT). Besöksorganet genomför inspektionsbesök på ställen där frihetsberövade personer befinner sig eller kan befinna sig, bl.a. bostadsenheter för personer med funktionsnedsättning och personer med minnessjukdom. För detta besöksuppdrag kan justitieombudsmannen inkalla experter som har relevant sakkunskap med tanke på det nationella besöksorganets inspektionsuppdrag. JO har bland annat experter inom hälso- och sjukvård till sitt förfogande. Två av experterna är läkare för personer med intellektuell funktionsnedsättning. Därtill kan man kalla in experter, som själva har en funktionsnedsättning. Efter att experterna fått utbildning, kan JO bjuda dem med som experter vid inspektioner som genomförs vid OPCAT-objekt. Eftersom det under berättelseåret på grund av coronapandemin inte genomfördes några inspektionsbesök på plats vid boende- och anstaltsenheter för personer med funktionsnedsättning, deltog inga experter i egenskap av utomstående sakkunniga i tillsynsorganets inspektioner.

Justitieombudsmannen har utökat och kommer att utöka samarbetet med personer med funktionsnedsättning och med deras intresseorganisationer också på andra sätt inom denna verksamhet.

MÄNSKORÄTTSCENTRET

Människorättscentrets uppgift är att främja de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och att övervaka att de tillgodoses. Människorättscentret behandlar inte klagomål och utövar inte laglighetsövervakning. Människorättscentrets behörighet har inte begränsats till att omfatta enbart myndigheter, utan dess befogenheter utsträcker sig även till privata aktörer.

Människorättscentrets tyngdpunkt i arbetet med personer med funktionsnedsättning är att stärka det rättsliga perspektivet och öka medvetenheten om rättigheterna för personer med funktionsnedsättning, främja inkluderingen och delaktigheten i samhället för personer med funktionsnedsättning samt utveckla uppföljningen av hur rättigheterna tillgodoses. I den verksamhet som anknyter till rättigheterna för personer med funktionsnedsättning har detta synts genom att det verktyg (LEMPI) som stöder uppföljningen har omarbetats så att det motsvarar rapporteringsbehoven i anslutning till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Vad gäller allmänt främjande har ett av målen för Människorättscentrets mandatperiod varit att stärka myndigheternas och olika yrkesgruppers kunskaper om de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna. Detta har genomförts särskilt inom teman med anknytning till utbildning och arbetslivet.

Resultaten av forskningsprojektet barometern för grundläggande rättigheter som genomfördes i samarbete mellan Människorättscentret och justitieministeriet publicerades den 22 juni 2021. Därefter började Människorättscentret utarbeta två temarapporter om resultaten av barometern för grundläggande rättigheter. I den ena temarapporten jämförs resultaten för respondenter som hör till hela befolkningen och resultaten för personer med funktionsnedsättning och funktionshinder närmare sinsemellan.

Människorättscentret publicerade material om människorättsfostran som behandlade inkluderande utbildning tillsammans med pedagogiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Syftet med materialet är att särskilt inom branschen för undervisning och fostran öka kunskaperna om bland annat artikel 24 i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Under mandatperioden publicerade Människorättscentret och dess människorättsdelegation ett ställningstagande om inkluderande utbildning.

Människorättscentret publicerade översättningar till finska och svenska av två allmänna kommentarer av CRPD-kommittén (allmänna kommentarer nr 6 och 7).

Under berättelseåret inleddes ett samarbete med Tammerfors universitet kring användningen av rättsmedel för personer med funktionsnedsättning. Syftet med webbenkäten är bland annat att utreda hur ofta personer med funktionsnedsättning är tvungna att förlita sig på rättsmedel när det handlar om deras subjektiva rättigheter och vilka problem de stöter på i anslutning till tillgodoseendet av rättsskyddet.

Människorättscentret gav ett utlåtande till utrikesministeriet om utkastet till tilläggsprotokoll till Europarådets konvention om mänskliga rättigheter och biomedicin (Oviedokonventionen) vad gäller skydd för de mänskliga rättigheterna och människovärdet för personer som lider av psykiska störningar i samband med placering eller vård mot personens vilja (IOK/8/2021). Andra utlåtanden var utlåtandet om regeringens proposition med förslag till lag om grundande av ett bolag med specialuppgifter som stöder sysselsättningen av partiellt arbetsföra, utlåtandet om social- och hälsovårdsministeriets delaktighetsarbetsgrupps förslag till reform av lagstiftningen om service för personer med funktionsnedsättning (IOK/5/2021) och utlåtandet till CRPD-kommittén om kommitténs utkast till allmän kommentar (IOK/44/2021). Den allmänna kommentaren behandlar artikel 27 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, som handlar om rätten till arbete och sysselsättning för personer med funktionsnedsättning.

FUNKTIONSNEDSÄTTNINGSGRUPPEN

I kansliets funktionsnedsättningsgrupp ingick tre experter och en notarie från JO:s kansli och en expert från Människorättscentret. Funktionsnedsättningsgruppen samarbetade intensivt med människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning under 2021. De ärenden som lyftes fram vid kommitténs eller funktionsnedsättningsgruppens möten diskuterades naturligt på ett eller annat sätt eftersom två medlemmar i funktionsnedsättningsgruppen också var expertmedlemmar i människorättskommittén.

På funktionsnedsättningsgruppens möten diskuterade man coronaepidemins inverkan på valet av inspektionsobjekt och utförandet av inspektioner, uppdaterade funktionsnedsättningsgruppens strategi och planerade kansliets interna utbildning inom temat funktionsnedsättningar. Som en del av att kartlägga uppgiften för den nationella mekanismen diskuterade gruppen med anställda vid kansliet och utvärderade omfattningen av begreppet personer med funktionsnedsättning inom förvaltningsområdet för laglighetsövervakning. Inom funktionsnedsättningsgruppen diskuterades också olika metoder för samarbete och delaktighet med personer med funktionsnedsättning.

Funktionsnedsättningsgruppen publicerade ett verktyg för självutvärdering som utarbetats inom ramen för projektet för grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter inom boendeservicen. Verktöget är avsett att stöda de åtgärder som tjänsteleverantörer och tjänsteproducenter som ordnar specialomsorger vidtar för att stärka klienternas självbestämmanderätt. Verktöget för självutvärdering består av frågor som hjälper aktörer som ordnar specialomsorger att självständigt bedöma hur väl boendeserviceenheternas verksamhet och verksamhetssätt stödjer och stärker klienternas självbestämmanderätt. Verktöget för självutvärdering är fritt tillgängligt på Människorättscentrets webbplats. Verktöget uppdateras två gånger per år vad gäller bland annat rättspraxis och laglighetsövervakarnas ställningstaganden.

På initiativ av funktionsnedsättningsgruppen ordnas varje år en utbildning om funktionsnedsättningsfrågor vid kansliet. Under berättelseåret var temat för utbildningen rimliga anpassningar i socialskyddssystemet (10.11.2021). Utbildare var professor i offentlig rätt Toomas Kotkas vid Helsingfors universitet. Medlemmar i människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning deltog också i utbildningen.

Funktionsnedsättningsgruppens medlemmar höll föreläsningar eller öppningsanföranden om rättigheter för personer med funktionsnedsättning vid följande evenemang:

- Invalidförbundets generaldirektör Petri Pohjonens avskedsfestseminarium ”Mot ett jämlikt Finland” (Kohti yhdenvertaista Suomea) 20.1.2021
- seminariet om människorättshandlingar i vardagen för barn med funktionsnedsättning (Ihmisoikeustekoja vammaisten lasten arkeen) 28.1.2021
- informationsinslag om beaktande av tillgänglighet vid inspektioner för nya anställda vid JO:s kansli 17.3.2021
- Självbestämmanderätt och mänskliga rättigheter i vardagen – utbildning som ordnades av Norra Österbottens sjukvårdsdistrikt och Nuorten ystävät ry (IMO ja Ihmisoikeudet arjessa) 23.4.2021
- kommentaranföranden vid två samråd som ordnades av SHM i juni 2021
- öppningsanförande vid barndelegationens möte ”inkludering och barnets rättigheter” (Inklusio ja lapsen oikeudet)
- informationsinslag för riksdagsledamöter om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (Människorättscentret tillsammans med diskrimineringsombudsmannen) 9.12.2021

MÄNNISKORÄTTSKOMMITTÉN FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING (VIOK)

Människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning (VIOK) – en permanent sektion under människorättsdelegationen – sammanträdde sex gånger under mandatperioden. Vid mötena hördes utomstående experter som inledde diskussionen och i enlighet med kommitténs arbetsprogram för 2000–2024 diskuterades Covid-19-pandemins inverkan på personer med funktionsnedsättning, strukturella hinder för delaktighet i arbetslivet, likabehandling och diskriminering och anteckningar om personer med funktionsnedsättning i den utbildningspolitiska redogörelsen samt delreformen av diskrimineringslagen. Dessutom följde kommittén under hela mandatperioden intensivt genomförandet av funktionshinderspoltiska åtgärder i regeringsprogrammet och hur de framskrider. Kommitténs medlemmar och expertmedlemmar deltog som sakkunniga i CRPD-kommitténs arbete med att granska terminologin i översättningarna av de allmänna kommentarerna till finska och svenska.

Människorättskommittén för personer med funktionsnedsättning (VIOK) deltog i JO:s förberedelser inför inspektionerna av röstningsställen vid kommunalvalet 2021.

NATIONELLT SAMARBETE

Myndighetssamarbete har skett och möten har hållits med Valvira och regionförvaltningsverken, diskrimineringsombudsmannens byrå, barnombudsmannen, diskriminerings- och jämställdhetsnämnden och THL. Samarbetet med Valvira och regionförvaltningsverken har bland annat skett i samband med inspektioner och val av inspektionsobjekt.

Människorättscentret inledde ett gemensamt projekt med diskrimineringsombudsmannen för att främja rättigheterna i arbetslivet för personer med funktionsnedsättning. Målet med projektet är att i enlighet med artikel 27 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning främja rätten till arbete för personer med funktionsnedsättning och öka deras sysselsättning.

Två medlemmar i funktionsnedsättningsgruppen deltog i egenskap av separat inbjudna experter i de möten som laggruppen för den Handbok om funktionshinderservice som upprätthålls av Institutet för hälsa och välfärd ordnade. Under mötena behandlas bland annat den nyaste rättspraxisen som berör funktionshinderservicen och följs arbetet för att förnya lagen om service och stöd på grund av handikapp.

Funktionsnedsättningsgruppen följer verksamheten och kommunikationen i riksdagens samarbetsgrupp för funktionshinderärenden (VAMYT) samt deltar i de evenemang som gruppen ordnar.

En medlem i funktionsnedsättningsgruppen (Människorättscentret) är sakkunnig i delegationen för rättigheter för personer med funktionsnedsättning (VANE) och i justitieministeriets expertgrupp för uppföljning av diskriminering.

INTERNATIONELLT SAMARBETE

Till följd av coronapandemin hölls alla av ENNHRI CRPD-arbetsgruppens möten på distans, och tyngdpunkten i arbetsgruppens verksamhet låg liksom föregående år på att utvärdera och följa åtgärderna och effekterna med anknytning till coronapandemin. Under mandatperioden deltog en expert vid Människorättscentret tillsammans med ENNHRI CRPD-arbetsgruppen i ett diskussionstillfälle om utkastet till tilläggsprotokoll om vårdåtgärder mot patientens vilja i Europarådets konvention om mänskliga rättigheter och biomedicin (den så kallade Oviedokonventionen) som ordnades av European Disability Forum och Mental Health Europe samt Equinet.

Det 14:e partsmötet för FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ordnades i juni genom en hybridmodell, huvudsakligen virtuellt och delvis på plats i New York. Medlemmarna i funktionsnedsättningsgruppen deltog i några evenemang.

3.4.3

AKTUELLA LAGSTIFTNINGSPROJEKT OCH UTREDNINGAR

Vid social- och hälsovårdsministeriet bereddes under berättelseåret en reform av lagstiftningen om service för personer med funktionsnedsättning. SHM ordnade ett flertal samrådsmöten som var öppna för alla.

Utvecklingen av lagstiftningen om självbestämmanderätt som nämns i regeringsprogrammet lyftes ofta fram i diskussioner med myndigheter och organisationer. SHM har tillsatt en grupp som har i uppgift att följa hur klientens och patientens självbestämmanderätt stärks. En sakkunnig vid Människorättscentret är medlem i gruppen. Uppföljningsarbetsgruppen fortsätter sitt arbete till den 31 december 2023.

Enligt det som avtalats i statsminister Sanna Marins regeringsprogram genomfördes 2020–2021 en undersökning (forskningsprojektet Tecknade minnen) om rättskränkningar mot döva och den teckenspråkiga gemenskapen i Finland från 1900-talet till i dag samt konsekvenserna av dessa. I utredningen konstaterades att gemenskapen hade diskriminerats under hela den granskade perioden. På grund av diskrimineringen har många medlemmar i gemenskapen fått en negativ bild av sig själva och sin gemenskap, och därför måste man fortsätta behandla de orättvisor som gemenskapen utsatts för på samhällsnivå. Utredningen innehåller nio åtgärdsrekommendationer.

3.4.4 LAGLIGHETSÖVERVAKNING

Justitieombudsmannen övervakar att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning tillgodoses vid alla myndigheter och alla privata instanser som sköter offentliga uppdrag, oberoende av vilket förvaltningsområde myndigheten eller instansen tillhör. Alla klagomål statistikförs i första hand enligt de myndighetsinstanser och förvaltningsområden (socialvård, socialförsäkring, hälso- och sjukvård, undervisnings- och kulturmyndigheter osv.) som avgörandena berör. En del av de laglighetsövervakningsärenden som gällde rättigheter för personer med funktionsnedsättning hörde till flera förvaltningsområden. I det här avsnittet refereras ärenden där tillgodosedandet av rättigheter för personer med funktionsnedsättning är centralt, oavsett förvaltningsområde.

I JO:s årsberättelse och verksamhet har betydelsen av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning framhävts sedan 2014, då laglighetsövervakningen av rättigheterna för personer med funktionsnedsättning för första gången granskades i ett eget avsnitt.

Laglighetsövervakningen av rättigheter för personer med funktionsnedsättning har i synnerhet riktats mot tillgodosedandet av den rätt till tillräckliga hälso- och sjukvårdstjänster som hör till vars och ens grundläggande rättigheter, jämlikhet, rättssäkerhet, tillgänglighet och tillgång samt tillgodosedande av självbestämmanderätt och delaktighet i samhället.

Kommunernas funktionshinderservice är ett viktigt objekt för laglighetsövervakningen. Många klagomål gällde brister i upprättandet av serviceplaner och specialomsorgsprogram, rådgivning och handledning om tjänster, dröjsmål och felaktigheter i besluts- och handläggningsprocesser och i annan behandling av ärenden.

Inspektionerna är en viktig del av laglighetsövervakningen, eftersom en person med funktionsnedsättning inte alltid själv förmår klaga. Vid inspektionerna av boende- och anstaltstjänster övervakas såväl offentliga som privata aktörer som tillhandahåller service för personer med funktionsnedsättning och deras egenkontroll samt de kommuner som ansvarar för att ordna och övervaka servicen. JO övervakar också andra särskilda tillsynsmyndigheter med övervakningsansvar, som exempelvis Valvira och regionförvaltningsverken.

KLAGOMÅL OCH EGNA INITIATIV

JO avgjorde 300 klagomål och egna initiativ inom sakområdet, Antalet var nästan oförändrat jämfört med året innan (306) (år 2019 och 2018 avgjordes 281 respektive 257 ärenden).

JO avgjorde även fyra ärenden på eget initiativ under berättelseåret. Två avgöranden handlade om begränsningsåtgärder för barn inom boende- och anstaltstjänsterna (5030/2018* och 2757/2019*), som beskrivs i avsnitt 3.5. Kvantitativt sett ledde fler ärenden än året innan till åtgärder, det vill säga 115 ärenden (38 %). Åtgärdsprocenten var högre än året innan (32 %) och precis som tidigare år högre än genomsnittet för justitieombudsmannens kansli (13,4%). Tre ärenden gavs en anmärkning och sju ärenden ledde till en framställning (hälso- och sjukvården fem framställningar). Inom socialvården gavs tre anmärkningar.

I två fall var det fråga om ett förfarande inom servicen för personer med funktionsnedsättning (redogörs senare) och det tredje fallet gällde socialväsandets förfarande för att trygga omsorgen om en person med minnessjukdom 5849/2020* (fallet redogjordes för i avsnitt 5.13). I 64 (63) ärenden delgav JO sin uppfattning och 19 (16) ärenden ledde till andra åtgärder. På grund av det stora antalet fall som ledde till åtgärder är det omöjligt att i denna berättelse referera eller över huvud taget nämna alla avgöranden i klagomål som gällde personer med funktionsnedsättning. Man strävar efter att i allt högre grad publicera avgöranden också på justitieombudsmannens webbplats www.ombudsman.fi.

De flesta avgörandena som gällde personer med funktionsnedsättning, 218 avgöranden (215 år 2020 och 179 år 2019), ingick som tidigare år i socialvårdens sakområde. Detta beror på att det är kommunens uppgift att se till att sociala tjänster såsom specialomsorger om personer med intellektuell funktionsnedsättning och service och stöd på grund av funktionsnedsättning samt service för personer med minnessjukdom ordnas. I fråga om service enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp (132 avgöranden) gällde sammanlagt 40 (35 år 2020 och 26 år 2019) avgöranden personlig assistans, 44 (44 år 2020 och 30 år 2019) ärenden gällde färdtjänst, 28 (29 år 2020 och 25 år 2019) ärenden gällde rättigheter för personer med intellektuell funktionsnedsättning och 31 (43 år 2020) ärenden gällde rättigheterna för äldre personer med funktionsnedsättning (minnessjuka). Övervakningen och främjandet av rättigheterna för personer med minnessjukdom eller andra funktionsnedsättningar beskrivs i avsnitt 4.13 om äldre personers rättigheter i denna berättelse.

Under berättelseåret avgjordes 23 ärenden (32 år 2020 och 46 år 2019) som gällde personer med funktionsnedsättning som omfattades av socialförsäkringen och 38 ärenden som gällde hälso- och sjukvård (51 år 2020 och 57 år 2019) samt 21 ärenden som gällde undervisning (15 år 2020 och 5 år 2019).

Klagomål i anknytning till tjänster enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp gällde bland annat beslutsfattande om tjänster och klientavgifter, rådgivning och handledning om tjänster, bemötande av klaganden i kundbetjäningssituationer eller vid boendeenheter, bedömningen av klientens servicebehov, dröjsmål i behandlingen av ansökningar eller klagomål, tillämpningsanvisningar för kommunens tjänster och anordnande av service. Folkpensionsanstaltens (FPA) förfarande i fråga om beviljande av förmåner, såsom handikappbidrag och rehabiliteringsstöd, prövades. Inom hälso- och sjukvården handlade det om vården och bemötandet av rehabiliteringsklienter inom mentalvården, ersättning för hjälpmedel för medicinsk rehabilitering, anordnade av medicinsk rehabilitering, patientens självbestämmanderätt och ordnande av tillräckliga hälsotjänster.

INSPEKTIONSBesøg

På grund av coronapandemin utfördes inspektionerna av boende- och anstaltstjänster för personer med funktionsnedsättning på distans under berättelseåret, i huvudsak så att klienter och anhöriga hördes per telefon och inspektionsobjektet ombads lämna in handlingar och utredningar. Vid distansinspektionerna låg tyngdpunkten på att utreda pandemins effekter för tjänsternas innehåll och kvalitet samt för användningen av begränsningar. Objekt för distansinspektionerna var Vasa stad, enheten Bäckhovet (3996/2021*), Mellersta Österbottens social- och hälsovårdssamkommun Soite (3995/2021*), andningsförslamningsenheten Rekola (4128/2021*) och Mellersta Nylands samkommuns Jampankaaren palvelupiha (4060/2021). Dessutom skickade BJO en begäran om utredning till Niuvanniemi och Gamla Vasa sjukhus.

Observationerna vid ovan nämnda inspektioner som gjorts i egenskap av nationellt besöksorgan och de erhållna utredningarna beskrivs i avsnitt 3.5 i denna berättelse.

Inspektionsobservation om tillgänglighet

Hur tillgänglighet och delaktighet har främjats är genomgående teman enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning som kansliet fäster uppmärksamhet vid i samband med inspektionsbesök som utförs på plats.

På avdelningen vid psykiatriska sjukhuset för fångar (enheten i Vanda) fanns ett tillgängligt patientrum (cell) med egen toalett och dusch som verkade rymligt. Man rymdes bra med rullstol bredvid sängen och på toaletten. Eftersom det endast fanns ett väktarlarm vid dörrkarmen, rekommenderade BJO att man överväger att skaffa till exempel en trådlös larmanordning till rummet (6762/2021*).

Förhandsröstningsställen

På uppdrag av JO företog två tjänstemän vid justitieombudsmannens kansli oanmälda inspektioner vid åtta förhandsröstningsställen i kommunalvalet i Södra Finland (Tammerfors, Akaa, Tavastehus, Janakkala, Sjundeå, Kyrkslätt, Vanda och Esbo). JO beslöt att delge de kommuner som var föremål för inspektionen och deras centralvalnämnder de iakttagelser och utvecklingsförslag som konstaterats i inspektionsprotokollet gällande hur synliga skyltarna vid röstningsställena är, tillgänglighetsfrågor och röstningsarrangemang.

En allmän iakttagelse var att det fortfarande fanns utrymme för förbättringar vad gäller vägledningen och informationen om förhandsröstningsställena. JO ansåg det vara positivt att förhandsröstningsställena i allt högre grad blir tillgängliga. Vid röstningsställena finns också oftare än tidigare hinderfria valbås eller röstningsplatser där personer som använder rullstol eller andra rörelsehjälpmedel kan göra sin röstningsanteckning på ett sätt som bevarar valhemligheten och så självständigt som möjligt (3250/2021*).

UTLÅTANDEN

JO gav ett utlåtande om social- och hälsovårdsministeriets delaktighetsarbetsgrupps förslag till reform av lagstiftningen om service för personer med funktionsnedsättning (8298/2020).

BJO gav ett utlåtande till utrikesministeriet om ett kollektivt klagomål mot Finland i enlighet med Europeiska sociala stadgan (7992/2020). I klagomålet påstås att Finland har kränkt rättigheterna för personer med funktionsnedsättning som bor vid boendeenheter genom de begränsningar, inklusive besöksförbud, som fastställts för att förhindra spridningen av Covid-19-pandemin.

BJO gav ett utlåtande till utrikesministeriet om utkastet till tilläggsprotokoll till Europarådets konvention om mänskliga rättigheter och biomedicin (Oviedokonventionen) vad gäller skydd för de mänskliga rättigheterna och människovärdet för personer som lider av psykiska störningar i samband med placering eller vård mot personens vilja (1301/2021*).

3.4.5 AVGÖRANDEN SOM GÄLLER SOCIALVÅRD

BRISTER OCH FÖRFARANDEFEL I TILLGODOSEENDET AV RÄTTIGHETERNA FÖR BARN MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Enligt artikel 7 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska parterna vidta alla nödvändiga åtgärder för att säkerställa att barn med funktionsnedsättning kan åtnjuta alla mänskliga rättigheter och grundläggande fri- och rättigheter fullt ut och på lika villkor som andra barn. I alla åtgärder som berör barn med funktionsnedsättning ska man i första hand beakta barnets bästa.

Planering och ordnande av tjänster för ett barn som skadats i ett olycksfall

JO gav i ärende 877/2020* välfärdssamkommunens tjänster för personer med funktionsnedsättning en anmärkning för framtiden gällande lagstridigt förfarande vid planeringen av tjänster för ett barn med funktionsnedsättning och ordnande av ändringsarbeten i bostaden.

JO ansåg att välfärdssamkommunens tjänster för personer med funktionsnedsättning på många sätt hade misslyckats med att planera tjänsterna för ett barn som skadats i en slalomolycka och med att ordna ändringsarbeten i bostaden. I fallet hade verkställandet av beslutet om ändringsarbeten i bostaden fördröjts och dessutom hade tjänsterna för personer med funktionsnedsättning försummat att övervaka tjänstproducenten i ärendet.

JO ansåg att förfarandet hos välfärdssamkommunens tjänster för personer med funktionsnedsättning som helhet var ytterst klandervärt. Vid bedömningen av hur klandervärt förfarandet var beaktade JO att det var fråga om att ordna service för ett barn i känslig ålder och i behov av särskilt stöd. Dessutom hade det varit fråga om ett planerings- och handledningsskede som skulle genomföras omedelbart efter en skada på grund av ett olycksfall och som förutsätter särskild förtrogenhet, noggrannhet och känslighet av det sociala arbetet då barnets och familjens situation kartläggs och ordnas.

Ordnande av specialomsorg om ett barn på svenska

I ärende 488/2021* hade Helsingfors stad under en undersökningsperiod inte kunnat ordna specialomsorger (handledning vid boendeenheten) på barnets eget modersmål för ett svenskspråkigt barn med lindrig intellektuell funktionsnedsättning, psykiatriska utmaningar och behov av särskilt stöd. Enligt JO stred förfarandet mot 40 § i socialvårdslagen och kränkte den jämlikhet och de sociala och språkliga rättigheter som barnet tryggas genom grundlagen.

Eftersom barnet inte hade kunnat använda sitt modersmål vid handledningssituationerna, kunde JO inte konstatera att kvaliteten på den service som barnet fick var god och inte heller konstatera att barnets modersmål hade beaktats på det sätt som förutsatts i lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården.

JO betonade att det med tanke på självbestämmanderätten och tillgodosendandet av andra rättigheter för ett barn som behöver särskilt stöd är särskilt viktigt att barnets rätt att få service på det språk hen väljer tillgodoses. Vilket språk som används har stor betydelse vid bemötandet av barnet och för den ömsesidiga förståelsen.

Staden ansåg i sitt utlåtande att den hade ordnat barnets vård på bästa möjliga sätt trots sina bristfälliga resurser. Av sammanhanget kunde man dra slutsatsen att de bristfälliga resurserna uttryckligen hade gällt ordnandet av svenskspråkig service och att servicen skulle ha kunnat ordnas för ett finskspråkigt barn.

JO betonade att bristfälliga resurser inte är en giltig orsak att inte erbjuda klienten service på det språk hen valt.

JO anser att staden i egenskap av anordnare och köpare av tjänster hösten 2019 borde ha vidtagit nödvändiga åtgärder för att barnets rätt till svenskspråkig specialomsorg skulle ha tillgodosetts på lika villkor som för de finskspråkiga barnen. Enligt JO kunde och borde staden i egenskap av köpare av tjänsten ha medverkat till att den privata tjänsteproducenten skulle ha fortsatt sina eventuella försök och åtgärder för att få svenskspråkig personal till boendeenheten eller att staden själv borde ha vidtagit nödvändiga åtgärder i ärendet för att barnets rätt att få service på svenska skulle tillgodoses.

JO fäste stadens uppmärksamhet vid att tillgodosedandet av de grundläggande fri- och rättigheterna förutsätter aktiva åtgärder av det allmänna för att skapa faktiska förutsättningar för att tillgodoses de grundläggande fri- och rättigheterna. Detta innebär i praktiken kontinuerliga åtgärder av den som ordnar tjänsten i en situation där den ordnade tjänster inte tillgodoser klientens grundläggande fri- och rättigheter.

JO bad Helsingfors stad att senast den 28 februari 2022 lämna en utredning om hur Helsingfors stad i fortsättningen ämnar sörja för att tillgången till svenskspråkiga specialomsorgstjänster är tillräcklig och att staden kan säkerställa tjänster för barn med intellektuell funktionsnedsättning.

- Helsingfors stad meddelade den 3 februari 2022 att staden beaktat behovet av att utveckla den svenskspråkiga servicen. Till följd av social- och hälsovårdsreformen överförs specialomsorgsdistriktens verksamhet och ordnandet av svenskspråkig service för personer med funktionsnedsättning till välfärdsområdena och Helsingfors stad. Då ökar Helsingfors stads egna tjänster och dessutom genomförs för hela Nyland såväl intern planering som samarbete för att säkerställa den svenskspråkiga servicen på olika sätt.

Brister i det sektorsövergripande samarbetet

I ärende 1132/2020* ansåg JO att planeringen av tjänsterna för ett barn och beslutsförfarandet kring tjänsterna varken inom stadens sektor för fostran och utbildning eller socialvårdssektorn var förenligt med en barnfamiljs bästa och uppfyllde inte till alla delar kraven på god förvaltning. Enligt JO hade detta berott på brister i den interna informationsgången inom staden och samarbetsproblem mellan socialväsendet och småbarnspedagogiken.

JO ansåg att stadens svenskspråkiga småbarnspedagogik borde ha fattat ett överklagbart beslut med anledning av den klagandes ansökan om småbarnspedagogik för sitt barn och de krav på att dagvård ska ordnas i hemmet som framförts. JO betonade att rätten att få ett motiverat beslut och att begära omprövning av beslutet är viktiga garantier för rättsskydd inom god förvaltning. En myndighet kan inte överföra sin utrednings- och beslutsplikt till exempel på grund av att ärendet är besvärligt eller svårt att avgöra. När socialväsendet (arbetet med personer med funktionsnedsättning) fått kännedom om klientens (barnets) servicebehov ska det alltid bedöma det individuella servicebehovet och ordna hjälp och vård enligt behovet till exempel med stöd av socialvårdslagen, handikappservicelagen, lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda och barnskyddslagen.

JO betonade att stadens interna oklarheter och samarbetssvårigheter mellan olika sektorer inte får leda till förlorade rättigheter eller fördröjningar i behandlingen av ett ärende då det handlar om att ordna tjänster för ett barn som behöver särskilt stöd. Socialväsendet kan alltså inte ställa som villkor för beviljande av service att en annan sektor inom staden fattar ett negativt beslut om till exempel ordnande av småbarnspedagogik. Ett sådant tillvägagångssätt kan leda till fördröjningar i beslutsfattandet och ordnandet av service, vilket strider mot barnets bästa.

JO ansåg att stadens social- och hälsovårdssektors förslag om att göra den svenskspråkiga servicepraxisen mer klientorienterad var bra. Eftersom stadens sociala arbete för personer med funktionsnedsättning enligt utredningen hade vidtagit åtgärder för att förbättra tillgången till svenskspråkig service för personer med funktionsnedsättning, nöjde sig JO i detta sammanhang med att särskilt uppmärksamma stadens social- och hälsovårdssektor samt det sociala arbetet för personer med funktionsnedsättning på vikten av en jämlik tillgång till service för personer med funktionsnedsättning och specialomsorger på svenska.

I fall 2254/2020 var det fråga om att ordna vård för ett barn med funktionsnedsättning under skolans sommarlov i en situation där barnet inte hade beviljats specialomsorger om personer med intellektuell funktionsnedsättning och i ärendet hade anhängiggjorts ett besvär i förvaltningsdomstolen. JO fäste på ett allmänt plan stadens småbarnspedagogiks uppmärksamhet vid att även barn i läropliktsåldern kan få småbarnspedagogik om det finns särskilda omständigheter som kräver det. Särskilt när det gäller ensamförsörjare kan det uppstå situationer där det är mest ändamålsenligt att ordna barnets vård med hjälp av småbarnspedagogikens tjänster.

ÄN EN GÅNG KRITIK MOT FÖRSENINGAR I BESLUTFATTANDET OCH ANDRA FÖRSUMMELSER

De vanligaste brister som JO konstaterar i sin laglighetsövervakning är dröjsmål i behandlingen av ansökningar om förmåner eller av förmåner som beviljas personer med funktionsnedsättning samt myndighetens försummelse av skyldigheten att fatta beslut. Sådana fel i förfarandet äventyrar tillgodoseendet av rättsskyddet för personer med funktionsnedsättning, eftersom klientens ändringssökande fördröjs eller inte kan genomföras. I avgörandena har det betonats att man bör sträva efter att ordna stödet för en person som behöver långvarigt stöd så att servicens kontinuitet tryggas.

Utgångspunkten för ordnandet av service för personer med funktionsnedsättning och valet av sätt att ordna servicen ska alltid vara att klientens självbestämmanderätt respekteras och klientens självständighet stärks. Beslut gällande tjänster och stödverksamhet enligt lagen om service och stöd på grund av handikapp ska fattas utan obefogat dröjsmål och senast tre månader efter att personen med funktionsnedsättning eller hans eller hennes företrädare ansökt om service eller stöd.

I ärende 2490/2021* gav JO kommunens socialväsande med tanke på framtiden en anmärkning för lagstridiga fördröjningar i beslutsfattandet och upprepade försummelser att svara på kontakter. JO beaktade att BJO redan i ett tidigare beslut hade delgett kommunen att en tjänsteinnehavare inom socialväsandet lagstridigt försummat att svara på kontakter, men situationen hade inte rättats till. Upprepade dröjsmål i behandlingen av socialvårdsärenden kan äventyra tryggheten av nödvändig omsorg och tillräckliga tjänster för socialvårdsklienten. Därför ansåg JO att kommunens socialväsandes förfarande var ytterst klandervärt. JO uppmärksammade särskilt kommunens socialväsande på dess lagenliga skyldighet att behandla ärenden som hör till dess organiseringsansvar.

Även i ärende 8127/2020* uppmärksammade JO allvarligt stadens tjänster för personer med funktionsnedsättning på den lagenliga behandlingen av ansökningar om tjänster service för personer med funktionsnedsättning och ett förfarande enligt god förvaltning. JO ansåg att fördröjningarna inom tjänsterna för personer med funktionsnedsättning i fråga om behandlingen av ansökningsärenden som gäller den klagandes barn stred mot handikappservicelagen och socialvårdslagen.

Behandlingen av ansökan om ändringsarbeten i bostaden för den klagandes barn gällande ett smart lås pågick totalt i nästan 10 månader och gällande ett gårdsstaket i cirka ett år och tre månader. Även behandlingen av den första ansökan om autismhandledning 2020 tog över tre månader.

Stadens tjänster för personer med funktionsnedsättning hade inte framfört några godtagbara särskilda skäl till att tidsfristen på tre månader enligt handikappservicelagen klart hade överskridits. Stadens tjänster för personer med funktionsnedsättning hade inte heller från början bestridit barnets behov av ovan nämnda ändringsarbeten i bostaden, men trots detta hade behandlingen av ansökningarna och utredningen av ärendena tagit orimligt lång tid. Vid bedömningen av hur klandervärt detta var beaktade JO att det hade varit fråga om att ordna nödvändig service för ett barn med svår funktionsnedsättning i behov av särskilt stöd. I ärendena som gällde det smarta låset och ersättning för ett gårdsstaket hade det också varit fråga om att säkerställa en trygg boendemiljö för ett barn med funktionsnedsättning.

När det är fråga om att trygga nödvändig omsorg eller andra grundläggande fri- och rättigheter – till exempel ändringsarbeten i bostaden enligt handikappservicelagen och andra subjektiva rättigheter – ska myndigheten i sin verksamhet fästa särskild vikt vid att behandlingen sker utan dröjsmål. Dessutom ska det som är bäst för en person och ett barn som behöver särskilt stöd alltid beaktas i bedömningen av handläggningsordningen och handläggningstiden för ansökningarna.

Behandlingen av en ansökan om färdtjänst för arbetsresor tog över en månad längre tid än den föreskrivna särskilda maximitiden förutsatte. Fördröjningen av behandlingen berodde på försummelse och ett fel i registreringen. JO fäste Vanda stads uppmärksamhet vid att staden bör vara noggrann med att registrera ansökningar på behörigt sätt och vid den särskilda maximala behandlingstiden enligt handikappservicelagen (6961/2020*).

I fall 6604/2020* delgav JO stadens socialväsande och tjänster för personer med funktionsnedsättning sin uppfattning om en lagstridig fördröjning vad gällde behandlingen av en ansökan om service för personer med funktionsnedsättning (ändringsarbeten i bostaden). Behandlingen av klagandens ansökan hade inletts först efter att klaganden tagit kontakt, varvid behandlingen hade fördröjts med cirka 10 månader. I ärendet hade den i handikappservicelagen föreskrivna tidsfristen på tre månader för behandling av en ansökan klart överskridits. Fördröjningen berodde uppenbarligen på glömska. JO uppmärksammade allvarligt stadens tjänster för personer med funktionsnedsättning på att ansökningar om service för personer med funktionsnedsättning ska registreras omsorgsfullt och behandlas lagenligt. JO betonade att myndigheten ska börja utreda ärendet omedelbart efter att ansökan har anhängiggjorts.

Synskadades förbund rf:s enhet för bevakning av rättigheter kritiserade efter att personer kontaktat förbundet på många sätt serviceprocesserna inom tjänsterna för personer med funktionsnedsättning i Reso. Dessutom grundade sig kritiken som framfördes i klagomålet på de erfarenheter som rehabiliteringshandledare vid Åbo universitetscentralsjukhus hade av hur deras synskadade klienters ärenden sköts.

Ställföreträdaren för BJO delgav Reso stads social- och hälsovårdsväsande samt tjänster för personer med funktionsnedsättning sina uppfattningar om lagstridiga förfaranden i beslutsfattandet (har pågått över 3 månader), utarbetandet av en serviceplan (planen har inte registrerats eller så har detta dröjt), behandlingen av begäran om omprövning (begäran om omprövning hade inte lämnats till stadens social- och hälsovårdsnämnd för undersökning) och delgivningen av beslut (beslut som fattats genom självrättelse hade inte getts till klienten). Ställföreträdaren för BJO fäste dessutom stadens uppmärksamhet vid att motivera besluten och svara på kontakter gällande det som sagts.

Ställföreträdaren för BJO bad staden att meddela vilka åtgärder beslutet har föranlett och hur den organisationsreform av tjänsterna för personer med funktionsnedsättning som nämns i stadens utredning har genomförts i praktiken (3560/2020*).

- Reso social- och hälsocentral gav den 24 maj 2021 en detaljerad utredning om sina åtgärder i ärendet och genomförandet av reformen.

Skyldighet att utarbeta en plan för rörelsefrihet inom specialomsorgen

JO ansåg att samkommunen hade försummat att utarbeta en plan för rörelsefrihet för en klient som får specialomsorger oberoende av sin vilja trots att lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda förutsätter en sådan plan för klienter som har fått ett beslut om rörelsefrihet under övervakning. Av planen ska framgå hur klientens rörelsefrihet genomförs under övervakning (3882/2020*).

FÄRDTJÄNST ENLIGT LAGEN OM SERVICE OCH STÖD PÅ GRUND AV HANDIKAPP

Enligt artikel 20 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ska konventionsstaterna vidta effektiva åtgärder för att säkerställa en så självständig personlig rörlighet som möjligt för personer med funktionsnedsättning, bland annat genom att underlätta den personliga rörligheten för personer med funktionsnedsättning på det sätt de vill och när de vill samt till ett rimligt pris.

Tidsbundet beslut och handledning i att göra en ansökan om fortsatt service

I sitt avgörande 6961/2020* och 382/2021 ansåg JO att Vanda stads gränsdragning i princip är problematisk i och med att den som ansöker om färdtjänst och fått ett tidsbestämt beslut inte handleds att göra en ansökan om fortsatt service på samma sätt som vid andra beslut om färdtjänst. En person med svår funktionsnedsättning kan ha subjektiv rätt till extra resor. Enligt JO vore det bra att till beslut om extra resor foga en motsvarande anvisning eller på något annat sätt individuellt försäkra sig om och säkerställa att fortsatt service tryggas bättre än vad som nu är fallet.

JO ansåg inte att Vandas praxis i sig var lagstridig, men betonade att god förvaltning och lagen styr myndigheten att agera så att klientens rätt till service fortsätter smidigt. I praktiken innebär detta att tjänsteinnehavaren ska fatta ett tidsbestämt beslut för en tillräckligt lång tid och vid behov fatta ett nytt beslut i tillräckligt god tid innan det föregående beslutets giltighetstid löper ut.

Av handlingarna framgick inte att den klagandes behov av extra resor inom färdtjänsten skulle ha bedömts individuellt innan det tidsbestämda beslutet upphörde att gälla och att kontinuiteten i den klagandes tjänster skulle ha säkerställts på detta sätt. JO uppmärksammade Vanda stads tjänster för personer med funktionsnedsättning på det som sagts om att fatta tidsbundna beslut och att handleda i ansökan om fortsatt beslut.

Färdtjänster inom Essotes område

Ställföreträdaren för BJO delgav Samkommunen för social- och hälsovårdstjänster i Södra Savolax (Essote) och Juva kommun sin uppfattning om problematiken i fastställandet av klientavgifter för färdtjänst (självrisk) samt sina synpunkter på praxisen och anvisningarna för färdtjänsten vad gäller praxisen för ordnande av färdtjänst (enkel resa), betalning av färdtjänstkort, ledsagarservice i anslutning till färdtjänst samt praxis och sanktioner för avbokning av färdtjänstresor (4681/2020*). Ställföreträdaren för BJO bad Essote och Juva kommun meddela vilka åtgärder de har vidtagit med anledning av beslutet senast den 15 oktober 2021.

- Essote meddelade att man inom sitt område (med undantag av Juva kommun) tar i bruk en zonbaserad självrisk från och med den 1 december 2021. Dessutom meddelade Essote att samkommunen uppdaterar sina anvisningar om enkel resa, betalning av färdtjänstkort, ledsagarservice i anslutning till färdtjänst och praxis vid avbokning. Juva kommun meddelade att kommunen tar i bruk samma klientanvisningar som Essote uppdaterat.

Förbeställningsavgift

Klaganden hade inte fått ett separat beslut om klientavgifterna för färdtjänst trots att klaganden hade uttryckt sitt missnöje över uppbörden av förbeställningsavgifter. JO delgav stadens tjänster för personer med funktionsnedsättning att det i laglighetsövervakningspraxisen i fråga om klientavgifter har fastställts som minimikrav att en socialvårdsklient åtminstone på begäran ska få ett beslut om grunderna för fastställandet av klientavgifterna och klientavgiftens belopp i vilket personen kan yrka på rättelse (4520/2020).

Rätt till bekant taxi

Lagen innehåller inga särskilda bestämmelser om rätten till bekant taxi eller andra individuella sätt att ordna färdtjänst. I praktiken innebär rätten till bekant taxi att det är möjligt att anlita färdtjänst i en situation där det allmänna sätt att ordna färdtjänst som kommunen beslutat om (till exempel samordning av resor och användning av beställningscentral) begränsar eller förhindrar den faktiska användningen av färdtjänst för en person med svår funktionsnedsättning.

JO bedömde i ärendet 1273/2020* tillämpningsanvisningen för transporttjänster inom Akasamarbetsområde till den del som man i den begränsade utnyttjandet av rätten till bekant taxi så att klienten inte kunde välja en förare klienten var nära släkt med som bekant taxi.

JO ansåg att den allmänna regeln i kommunens tillämpningsanvisningar var problematisk. JO ansåg också att anvisningen om begränsning vad gäller släktskap var oklar och lämnar rum för tolkning. JO delgav stadens tjänster för personer med funktionsnedsättning och grundtrygghetssektor sin uppfattning.

Nytt anhängiggörande av ett ärende

I avgörande 117/2021* ansåg ställföreträdaren för BJO att samkommunen hade förfarit felaktigt då ett ärende som gällde färdtjänst inte hade anhängiggjorts på nytt efter att den klagande hade tagit kontakt eller på basis av uppgifterna i den begäran om utredning som hade skickats på förordnande av riksdagens justitieombudsman. Dessutom ansåg ställföreträdaren för BJO att samkommunen hade försummat sin skyldighet att ge den klagande handledning och rådgivning i ärendet.

PERSONLIG ASSISTANS ENLIGT HANDIKAPPSERVICELAGEN

Fastställande och justering av värdet på en servicesedel

På basis av den utredning som Tröskeln rf presenterat i sitt klagomål bedömde SHM att värdet på en servicesedel för personlig assistans i flera kommuner hänger efter i förhållande till de ökade kostnaderna. Eftersom en sådan situation inte längre motsvarade de krav som lagstiftningen ställer, meddelade SHM i sitt utlåtande till JO att ministeriet kontaktat tillsynsmyndigheterna och Institutet för hälsa och välfärd för att effektivisera tillsynen och styrningen.

JO ansåg också att det var motiverat att ifrågasätta rimligheten vad gäller servicesedelns värde med anledning av klagomålet och den bifogade utredningen. Därför ansåg JO att SHM:s åtgärder var viktiga.

Enligt JO förutsätts det för att servicesedeln ska bibehålla ett tillräckligt och skäligt värde att värdet regelbundet följs och vid behov justeras. JO höll med ministeriet om att kravet på ett skäligt värde innebär att servicesedlens värde ska kontrolleras när kostnaderna stiger och vid behov även i övrigt. JO ansåg det vara viktigt att regionförvaltningsverken, kommunerna och privata producenter av socialservice i första hand i egenskap av styrande och övervakande myndigheter fortsätter att följa att servicesedlens värde är skäligt i kommunerna och vid behov vidtar ytterligare åtgärder i ärendet. Bestämmelser om hur personlig assistans ordnas med servicesedlar finns i handikappservicelagen, och därför är det viktigt att säkerställa och följa att detta sätt att ordna assistans förblir ett verkligt alternativ för personer med svår funktionsnedsättning.

I JO:s avgörandep Praxis har konstaterats att servicesedlens värde ska dimensioneras så att en person med svår funktionsnedsättning verkligen får den nödvändiga hjälp hen behöver, i den omfattning och med de insatsformer som definieras i beslutet och serviceplanen som gäller personen i fråga. Även om kommunen har rätt att besluta om hur servicen ska ordnas, får det valda sättet inte hindra eller inskränka att den subjektiva rätten för en enskild person med funktionsnedsättning tillgodoses i den omfattning som bestäms i beslutet som gäller personen i fråga.

JO betonade att det allmänna enligt 22 § i grundlagen ska trygga att de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna tillgodoses. När personlig assistans ordnas är det fråga om rätten till oundgänglig omsorg och tillräcklig socialservice enligt 19 § i grundlagen. Således förutsätter 22 § i grundlagen att det följs att servicesedlens värde är tillräckligt och att värdet justeras vid behov.

JO ansåg det vara viktigt att man i samband med reformen av lagen om servicesedlar och handikappservicelagen bedömer hur servicesedlens tillräcklighet och skälighet i fortsättningen kan tryggas bättre än i nuläget.

JO bad ministeriet att senast den 31 december 2022 meddela vilka observationer som gjorts i regionförvaltningsverkens tillsyn och styrning i fråga om tillräckligheten i värdet på kommunernas servicesedlar för personlig assistans och vilka tilläggsåtgärder som eventuellt har vidtagits i ärendet. Samtidigt bad JO ministeriet bedöma om regionförvaltningsverkens eventuella åtgärder är tillräckliga i ärendet (5684/2020*).

Olycksfallsförsäkringspremie

JO ansåg i ärende 482/2021 att Siun sote försummat att i enlighet med sin rådande praxis teckna en olycksfallsförsäkring för klagandens personliga assistent. JO betonade att om samkommunen förbinder sig att hjälpa en arbetsgivare med svår funktionsnedsättning att sköta sina arbetsgivarskyldigheter, ska uppgiften skötas med den särskilda noggrannhet som kan förutsättas av socialvårdsmyndigheten. Dessutom fäste JO Siun sotes uppmärksamhet vid att samkommunen ska se till att anvisningarna om arbetsgivarmodellen för personlig assistans är tydliga och att alla parter ansvar och skyldigheter entydigt framgår av dem.

I ett annat avgörande 6841/2020 ansåg JO att det tagit för lång tid för staden att betala ersättning för en olycksfallsförsäkringspremie. Den klagande hade i egenskap av arbetsgivare för en personlig assistent hamnat i en besvärlig situation på grund av oklarheter i fråga om olycksfallsförsäkringen och delvis på grund av stadens förfarande.

Information efter en konkurrensutsättning

Efter en konkurrensutsättning av personlig assistans meddelade samkommunen för grundtrygghet att klienten inte längre själv kunde välja önskad serviceproducent, utan att serviceproducenten bestämdes utifrån konkurrensutsättningen.

JO ansåg att klientmeddelandet lämnade rum för tolkning och var oklart. Detta kan ha orsakat ovisshet och förvirring för klaganden och andra klienter som behöver personlig assistans.

JO fäste samkommunens uppmärksamhet vid att myndigheternas språkbruk och handlingar ska vara begripliga och tydliga. Myndigheter ska använda ett sakligt, tydligt och begripligt språk. JO betonade att kvaliteten på språkbruket och tjänsteinnehavarens sätt att uttrycka sig är av betydelse med tanke på tillgodoseendet av de garantier för god förvaltning som avses i 21 § i grundlagen.

Samkommunen för grundtrygghet hade i sin utredning beskrivit genomförandet av konkurrensutsättningen av personlig assistans och hur klienterna hade hörts och hur deras åsikter hade beaktats i valet av personlig assistent. I ljuset av den erhållna utredningen kunde JO inte observera att samkommunen skulle ha förfarit lagstridigt i ett ärende som gällde valet och konkurrensutsättningen av enskilda klienters serviceproducent för personlig assistans (6302/2020*).

JULANDAKT I ETT SERVICEHUS FÖR PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNING

Klaganden kritiserade att man via centralradion ”tvångsmatade” den evangelisk-lutherska församlingens julandakt till bostäderna i servicehuset för personer med funktionsnedsättning.

JO konstaterade att den sista meningen i 11 § i grundlagen, det vill säga ”ingen är skyldig att mot sin övertygelse ta del i religionsutövning”, preciserar vissa dimensioner av så kallad negativ religionsfrihet. JO ansåg att om religiösa tillställningar sänds via servicehusets allmänna centralradio, ska den boende – från sin egen bostad – ha möjlighet att stänga centralradion eller alternativt byta kanal på centralradion.

JO ansåg det inte vara ett godtagbart arrangemang att personalen vid servicehuset för personer med funktionsnedsättning flyttar bort boende som inte deltar i den religiösa tillställningen från sina egna hem under den tid tillställningen pågår. JO motiverade sin åsikt med det som konstaterats i Europadomstolens avgörandepraxis och med att personer med funktionsnedsättning inom serviceboende inom socialvården och tjänsterna för personer med funktionsnedsättning åtnjuter hemfrid och skydd för privatlivet när de bor i egna hyresbostäder.

I ljuset av klagomålsskrivelsen och utredningen i ärendet ansåg JO att Validia-huset hade kränkt den klagandes i grundlagen tryggade religions- och samvetsfrihet då personen mot sin vilja var tvungen att delta i en religiös julandakt som via centralradion hördes i personens bostad. Genom detta förfarande hade man också ingripit i den i grundlagen tryggade hemfriden och i skyddet för privatlivet. Servicehuset hade samtidigt i strid med socialvårdslagen och lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården försummat att ordna den klagandes socialvård så att den klagandes övertygelse och integritet respekterades.

JO delgav Validia-huset och staden sina uppfattningar om lagstridigt förfarande vid genomförandet av julandakten. JO bad Validia Oy att senast den 30 november 2021 meddela vilka åtgärder som hade vidtagits med anledning av beslutet (8265/2020*).

- Validia Oy meddelade den 25 oktober 2021 att man preciserat sina anvisningar för genomförande av religiösa tillställningar och att man i verksamheten beaktar att religionsfriheten ska tryggas.

3.4.6 AVGÖRANDEN SOM GÄLLER SOCIALFÖRSÄKRING

FOLKPENSIONSANSTALTENS FÖRFARANDE VID RÅDGIVNING OCH INFORMATION OM ETT ÄRENDE SOM GÄLLDE HANDIKAPPBIDRAG

I ärende 682/2020* ansåg JO att FPA:s rådgivning i ett ärende som gällde handikappbidrag inte var helt lyckad. JO fäste FPA:s uppmärksamhet vid att det är mer nödvändigt att myndigheten ger rådgivning på eget initiativ när en person är i en svagare ställning än andra vad gäller att själv sköta sina egna ärenden. Den klagande ansåg att hen borde ha beviljats handikappbidrag retroaktivt för en längre tid än vad som var fallet eftersom FPA inte hade våglett hen att ansöka om handikappbidrag och det av FPA:s webbplats inte framgick att en psykiskt sjuk person kunde få handikappbidrag.

JO ansåg det vara en bra utgångspunkt att FPA meddelade att anstalten vid behov ändrar sin webbplats utifrån den respons den fått.

JO ansåg att FPA borde förbättra informationen om handikappbidrag på sin webbplats, i synnerhet vad gäller den punkt där det berättas om stödet och vem som kan få det. JO anser att FPA borde granska sin webbplats kritiskt eftersom det för en person med långvariga psykiska problem inte nödvändigtvis framgår att handikappbidrag är en stödform som personen i fråga kan få.

JO fäste FPA:s uppmärksamhet vid att genomförandet av faktisk likabehandling av olika mottagare av handikappbidrag kan förutsätta att myndigheten på eget initiativ vidtar uttryckliga åtgärder på ett ändamålsenligt sätt. Det handlar i grund och botten om hur likabehandling i tillgången till information och klienternas eventuella rätt till förmåner tryggas på bästa möjliga sätt.

JO konstaterade dessutom att han håller med den klagande om att hänvisningen till unga på FPA:s webbplats är inexact eftersom det inte endast är fråga om ett stöd till unga personer utan om en förmån för vuxna (i arbetsför ålder). JO fäste till denna del på ett allmänt plan FPA:s uppmärksamhet vid att informationen på webben ska vara exakt och korrekt.

- FPA meddelade att anstalten under sommaren 2021 hade korrigerat informationen på sin webbplats och lagt till en text som uteblivit på grund av ett mänskligt fel i det tidigare arbetet med att uppdatera webbplatsen. Dessutom meddelade FPA att handikappförmånsgruppen strävar efter att ändra texterna på sidan Handikappbidrag så att de innehåller bättre information än tidigare om att personer med mycket olika sjukdomar och funktionsnedsättningar kan ha rätt till handikappförmåner. Detta arbete genomförs vid följande uppdatering av sidorna om handikappbidrag på webbplatsen kela.fi, uppskattningsvis i början av 2022.

DRÖJSMÅL I BEHANDLINGEN AV EN ANSÖKAN OM HANDIKAPPBIDRAG

BJO klandrade i sitt avgörande 7273/2021* FPA för obefogat dröjsmål i behandlingen av ansökan om handikappbidrag. BJO ansåg att FPA hade försummat sin skyldighet att behandla den klagandes ansökan utan dröjsmål på det sätt som avses i förvaltningslagen.

Om handläggningstiden för ett ärende inte ryms inom de ramar som anses utgöra den genomsnittliga handläggningstiden och det inte finns några giltiga grunder för den långa handläggningstiden, till exempel att det krävts en tillägsutredning eller en stor mängd arbete i ärendet, kan myndigheten enligt BJO anses ha försummat att behandla ärendet utan ogrundat dröjsmål. I fallet överskred handläggningstiden (53 dagar) den genomsnittliga handläggningstiden (26 dagar). FPA hade inte framfört några godtagbara grunder för att behandlingen av den klagandes ansökan och beslutsfattandet fördröjts.

3.4.7

AVGÖRANDEN SOM GÄLLER SMÅBARNSPEDAGOGIK OCH UTBILDNING

FORMELLT KRAV PÅ ETT BESLUT OM SÄRSKILT STÖD PROBLEMATISKT

I sitt avgörande 6398/2020* konstaterade BJO på ett allmänt plan att det formella kravet på att det ska finnas ett beslut om särskilt stöd för att barnet ska få service (morgon- och eftermiddagsverksamhet för skolelever) kan vara problematiskt och äventyra tillgodoseendet av barnets rättigheter. Bland annat barn med ADHD-symtom och barn inom autismspektrat kan enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning vara berättigade till särskilt stöd och rimliga anpassningar i utbildningen, även om det inte har fattats beslut om särskilt stöd för dem i förskoleundervisningen eller inom den grundläggande utbildningen.

3.4.8

AVGÖRANDEN SOM GÄLLER HÄLSO- OCH SJUKVÅRD

Enligt artikel 25 i FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning har personer med funktionsnedsättning rätt att åtnjuta bästa möjliga hälsa utan diskriminering på grund av funktionsnedsättning. Avtalsparterna ska vidta alla behöriga åtgärder för att säkerställa tillgången till könsmedveten hälso- och sjukvård för personer med funktionsnedsättning, inklusive rehabilitering av hälsan. Konventionsstaterna ska erbjuda personer med funktionsnedsättning samma utbud, kvalitet och standard avseende hälso- och sjukvård som erbjuds andra personer.

RÄTT TILL TILLRÄCKLIG VISTELSE UTMOMHUS VID ETT PSYKIATRISKT SJUKHUS

JO betonade i sitt avgörande 4702/2020* sjukhusets skyldighet att trygga även svårbehandlade psykiatriska patienters rätt till tillräcklig utevistelse. Om sjukhuset inte har en inhägnad utomhusgård krävs tillräckliga personalresurser för att genomföra utomhusvistelsen på ett säkert sätt.

JO ansåg att sjukhusets förfarande vid genomförandet av utomhusvistelse för en patient som förordnats vård oberoende av patientens vilja var felaktigt. Sjukhuset kände till att patienten förnekade sin sjukdom och hade en tendens att rymma. Sjukhuset hade ingen inhägnad utomhusgård. JO konstaterade att ett beviljat tillstånd för vistelse utomhus skulle ha inneburit en risk och att det hade varit skäl att inleda patientens utomhushusvister med en eller flera vårdare på sjukhusområdet, inte med en anhörig. Sjukhuset är skyldigt att fatta beslut om hur patientens vistelse utomhus kan genomföras på ett säkert sätt och reservera tillräckligt med personal för att trygga utomhusvistelsen. Sjukhusets förfarande hade lett till att patienten rymt och blivit utan den vård hen behövde.

AVSLUTANDE AV VÅRD OBEROENDE AV PATIENTENS VILJA

JO ansåg i sitt avgörande 4702/2020* att HUS i samband med ett beslut om att skriva ut patienten hade försummat att göra en bedömning av huruvida förutsättningarna för vård oberoende av patientens vilja uppfylls (avslutande av vård) på det sätt som avses i mentalvårdslagen. Enligt JO kan ett beslut om att skriva ut en patient inte enbart grunda sig på den tid som förflutit sedan patienten lämnade sjukhuset och på att patienten inte har gått att nå. I fallet hade sjukhuset fattat ett beslut om att avsluta vården oberoende av patientens vilja efter att patienten varit på rymmen i en vecka.

JO betonade att avslutandet av vård oberoende av patientens vilja ska grunda sig på en bedömning av huruvida förutsättningarna för vård oberoende av patientens vilja uppfylls enligt mentalvårdslagen.

I situationen betonas sjukhusets skyldighet att trygga tillräckliga hälso- och sjukvårdstjänster för patienter som på grund av sjukdom är i en särskilt utsatt ställning på det sätt som avses i grundlagen samt patientens rätt till god hälso- och sjukvård i enlighet med patientlagen.

UNDERSÖKNINGSPERIOD PÅ STADENS SJUKHUS MOT PATIENTENS VILJA

I avgörande 7866/2020* betonade BJO att en person trots en eventuell försämrad kognition har rätt att fatta även sådana beslut som enligt den yrkesutbildade personalen inom hälso- och sjukvården inte motsvarar det för personen i fråga mest fördelaktiga beslutet i ärendet. BJO betonade dessutom att personalen bör vara medveten om vad respekt för självbestämmanderätten innebär samt när det är fråga om begränsning av patientens grundläggande fri- och rättigheter och under vilka förutsättningar detta är tillåtet. Enligt BJO hade den synskadade klaganden som åtminstone i slutet av undersökningsperioden bött självständigt varit på sjukhus mot sin vilja, vilket framgick av anteckningarna i journalhandlingarna.

I fallet hade klaganden fått sjukhusvård mot sin egen vilja för att man skulle kunna ordna tjänster enligt klagandes önskemål. Socialväsendet hade känt till behovet av dessa redan före undersökningsperioden på sjukhuset. JO ansåg att förfarandet inte var i den klagandes intresse och att samarbetet mellan social- och hälso- och sjukvården inte hade genomförts på bästa möjliga sätt. I förfarandet hade hälso- och sjukvårdslagen och socialvårdslagen inte iakttagits. BJO betonade ännu att patienten när som helst har rätt att vägra ta emot den sjukhusvård som erbjuds personen i fråga, varvid man på nytt måste bedöma om det finns andra alternativ.

HJÄLPMEDEL FÖR MEDICINSK REHABILITERING

Medicinsk rehabilitering omfattar hjälpmedelstjänster. Medicinsk rehabilitering är en del av den sjukvård som avses i hälso- och sjukvårdslagen och patientens behov av rehabilitering ska bedömas enligt patientens individuella behov.

I justitieombudsmannens etablerade laglighetsövervakningspraxis har ansetts att anvisningarna om ordnandet av hälsotjänster endast kan komplettera bestämmelserna i lagen och förordningen och de får inte begränsa eller utesluta rätten till de rättigheter som tryggas i lagen eller förordningen. Anvisningar som inte lämnar rum för att beakta den servicebehövandes individuella behov står i strid med lagstiftningen.

I avgörande 5445/2020 om kostnadsansvar för strömkällor och reservdelar till implantat i innerörat ansåg BJO det vara motiverat att ändra social- och hälsovårdsministeriets (SHM) riksomfattande anvisningar om grunderna för överlämnande av hjälpmedel i medicinsk rehabilitering så att vattenskydd för en talprocessor överläts till ett barn som använder implantat i innerörat då barnet behöver skydden för skolans simundervisning eller i hobby- eller annan motsvarande verksamhet. Detta skulle vara förenligt med bestämmelserna i konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och konventionen om barnets rättigheter. I de nämnda avtalen tryggas rätten för barn med funktionsnedsättning till rekreations-, fritids- och idrottsverksamhet samt bland annat de sim- och vattenräddningsfärdigheter som ingår i grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen på samma villkor som för andra barn.

Enligt klagomålsskrivelsen borde batterier i talprocessorn i implantatet i innerörat ha ersatts till fullo till alla som använder implantat.